

Keuzevrijheid en maatwerk bij pensioeninleg

Literatuurstudie en consumentenonderzoek

Publicatiedatum: september 2018

Autoriteit Financiële Markten

De AFM maakt zich sterk voor eerlijke en transparante financiële markten.

Als onafhankelijke gedragstoezichthouder dragen wij bij aan duurzaam financieel welzijn in Nederland.

Inhoudsopgave

Management summary	4
1. Introductie	7
2. Kans op welvaartswinst bij differentiatie	10
3. Risico op welvaartsverlies bij meer differentiatie	12
4. Mensen voor wie dat niet verstandig is, kiezen ook voor een premiestop	14
5. Differentiatie verstandig inrichten; keuzebegeleiding	18
i. Keuze begeleiden zonder maatwerk	18
ii. Keuze begeleiden met niet-bindend maatwerk	19
iii. Beperkte keuze door bindend maatwerk	20
iv. Bindend maatwerk, geen keuze	21
6. Conclusie	22
7. Beleidsimplicaties	23
8. Literatuur	27
9. Appendix - Lichte sturing keuze tijdelijke pensioenpremie door voorinvullen	30

Managementsamenvatting

Meer differentiatie in nieuw pensioenstelsel

Het vorige en ook het huidige kabinet achten ingrijpende wijzigingen in het huidige pensioenstelsel noodzakelijk. Sociale partners en politiek denken daarom na over een nieuw of aangepast pensioenstelsel. Het toestaan van differentiatiemogelijkheden in het pensioenstelsel biedt mogelijkheden om tegemoet te komen aan de toenemende verschillen tussen deelnemers en doet recht aan een pensioenstelsel dat in toenemende mate verantwoordelijkheid en risico bij individuele deelnemers legt. Differentiatie kan bijdragen aan het realiseren van een optimale spreiding van het inkomen over de levensloop.

Differentiatie is mogelijk op verschillende aspecten van pensioen; bijvoorbeeld de keuze voor een bepaald type uitkering of de keuze voor een uitvoerder. Een andere mogelijkheid om te differentiëren is het toestaan van een tijdelijke stop, aanvulling of verandering van de premie-inleg. Deze mogelijkheid kan welvaartswinst opleveren voor zowel deelnemers met een pensioenoverschot als deelnemers met een pensioengat. Er is echter weinig bekend over de mogelijk nadelige consequenties ervan. De AFM onderzoekt daarom welke mogelijkheden en risico's differentiatie van de premie-inleg met zich meebrengt.

Differentiatie binnen het stelsel kan worden bereikt door het aanbieden van keuzevrijheid (keuze door de individuele deelnemer), maatwerk (keuze door de uitvoerder), of een combinatie van die twee. Meestal beperkt de discussie zich tot enkel keuzevrijheid of enkel maatwerk, terwijl de combinatie van keuzevrijheid en maatwerk volgens de AFM ook interessant is om te verkennen. Dat doet de AFM in dit rapport.

Eigen verantwoordelijkheid versus bescherming van deelnemers

Differentiatiemogelijkheden hebben invloed op de balans tussen deelnemersbescherming en de eigen verantwoordelijkheid die deelnemers dragen voor hun pensioeninkomen. Het realiseren van een goede balans tussen deelnemersbescherming en eigen verantwoordelijkheid is een politieke taak. De consequenties van de gekozen balans raakt niet alleen individuen maar ook de samenleving als geheel.

Voor de AFM is het belangrijk een inschatting te kunnen maken van risico's van een verschuiving van meer eigen verantwoordelijkheid naar de deelnemer. De AFM beoogt met dit onderzoek bij te dragen aan *evidence based* beleidsontwikkeling door het toevoegen van objectieve informatie over differentiatie in de premie-inleg.

Ook onderspaarders kiezen voor tijdelijke premiestop

De AFM heeft empirisch consumentenonderzoek gedaan naar welk deel van de Nederlandse pensioendeelnemers behoefte heeft aan een tijdelijke premiestop en wat de kenmerken zijn van die pensioendeelnemers. Uit het onderzoek blijkt dat 40% van de ondervraagde pensioendeelnemers kiest voor een tijdelijke premiestop van één tot vijf jaar. Niet alle deelnemers maken echter uit zichzelf de economisch meest verstandige keuzes over deze

tijdelijke premiestop. Zo blijkt dat onderspaarders¹ soms kiezen voor een tijdelijke premiestop terwijl het risico op een tekort bij pensionering hierdoor toeneemt. Een andere vorm van suboptimale keuzes doet zich voor bij overspaarders die niet kiezen voor een tijdelijke premiestop terwijl dat wel verstandig zou zijn. De schadelijke effecten hiervan zijn echter beperkt.

Het voorkomen van verkeerde keuzes over de premie-inleg

Keuzevrijheid kan voor individuele deelnemers een betere balans van sparen en uitgaven opleveren, maar kan er ook toe leiden dat mensen keuzes maken waardoor zij te weinig pensioen opbouwen. Als keuzevrijheid mogelijk wordt gemaakt, zal de overheid waarschijnlijk kaders moeten stellen om ervoor te zorgen dat deelnemers een adequaat tweedepijlerpensioen behouden. De AFM heeft verschillende opties verkend om het risico op verkeerde keuzes te verkleinen, van volledige keuzevrijheid tot bindend maatwerk en verschillende tussenvormen zoals niet-bindend maatwerk met behulp van een standaardoptie of maatwerk door beperkte keuze aan te bieden.

- Bij keuzebegeleiding zonder maatwerk wordt geen informatie over de deelnemer gebruikt. Informatieverstrekking over de keuze(opties) kan wellicht de waargenomen complexiteit bij deelnemers verminderen. Inzichten uit de gedragswetenschappen leren ons echter dat informatieverstrekking op zichzelf vaak weinig invloed heeft op het gedrag van consumenten. Gegeven de impact van een verkeerde keuze over de premie-inleg voor het individu en de maatschappij als geheel, constateert de AFM dat informatieverstrekking onvoldoende is om het risico op verkeerde pensioenkeuzes te verkleinen.
- Keuzebegeleiding met niet-bindend maatwerk maakt gebruik van individuele karakteristieken of preferenties van deelnemers om keuzes vorm te geven. Denk bijvoorbeeld aan de inzet van een gepersonaliseerde default. In het consumentenonderzoek naar de behoefte aan een tijdelijke stop in premie-inleg is ook het effect van een default onderzocht. Een default lijkt maximaal 5 procentpunt van de ondervraagde pensioendeelnemers te beïnvloeden. Hoewel de onderzochte default een sturend effect heeft, verkleint deze maatregel het risico van verkeerde keuze beperkt.
- Bij beperkte keuze door bindend maatwerk is de kans op verkeerde keuzes klein. Hier wordt het aantal beschikbare alternatieven voor de deelnemer bijvoorbeeld ingeperkt op basis van persoonskenmerken. Met bindend maatwerk kan bijvoorbeeld alleen aan overspaarders de keuze worden geboden om de inleg tijdelijk te verlagen. Onderspaarders kunnen juist gestimuleerd worden om bij te sparen.
- Bindend maatwerk zonder keuze bevat geen keuzevrijheid en daarom ook niet de bijbehorende risico's van een verkeerde keuze door individuele deelnemers. Toch kunnen ook in dit scenario negatieve welvaartseffecten optreden. Bijvoorbeeld als maatwerk niet aansluit bij de persoonlijke situatie van de deelnemer en er geen ruimte is om een correctie toe te

¹ De AFM beschikte in dit onderzoek niet over harde gegevens waarmee zij kon vaststellen of een deelnemer overspaarder of onderspaarder is. Op basis van proxy's bijvoorbeeld: is een deelnemer huiseigenaar of huurder, is ingeschat voor welke deelnemers een tijdelijke premiestop wel of niet verstandig zou zijn.

passen. Bindend maatwerk zonder keuze biedt bovendien geen ruimte voor de beoogde voordelen van keuzevrijheid.

Overwegingen voor beleidsmakers

De meest kansrijke manier om het risico op verkeerde keuzes van individuele deelnemers te verkleinen is door (bindend) maatwerk. Nader onderzoek is nodig om te komen tot een goede praktische invulling van (bindend) maatwerk. De AFM deelt in dit rapport overwegingen voor beleidsmakers.

Zorgvuldige classificatie vormt basis voor (bindend) maatwerk

Zorgvuldige classificatie van deelnemers vormt de basis voor (bindend) maatwerk. Uit een classificatie moet volgen voor welke deelnemers een tijdelijke premiestop wel passend is (overspaarders) en voor welke deelnemers niet (onderspaarders). Een totaaloverzicht van de financiële situatie van de deelnemer is nodig om een gedegen financiële planning te maken waarop maatwerk kan worden gebaseerd. Ook als maatwerk niet-bindend is moet een standaardoptie zorgvuldig worden gekozen. Door inertie maken deelnemers namelijk vaak geen gebruik van de mogelijkheid om eventuele misclassificatie van de aanbieder te corrigeren.

Vervangingsratio of bestedingsdoelen gebruiken voor classificatie

Of een deelnemer overspaarder of onderspaarder is, kan worden vastgesteld door het hanteren van bijvoorbeeld een vervangingsratio of bestedingsdoelen. Aandachtspunten bij het berekenen van de vervangingsratio zijn het bepalen van het referentie-inkomen en de hoogte van de vervangingsratio. Ook moet worden vastgesteld welke (vermogens)bestanddelen wel en niet worden meegenomen in de vervangingsratio. Een probleem van het gebruik van een vervangingsratio is dat het een momentopname is, terwijl life-events een grote invloed kunnen hebben op de vervangingsratio.

Het gebruik van bestedingsdoelen als onderscheidend criterium lijkt meer haalbaar dan een vervangingsratio. Bezit van een koopwoning is bijvoorbeeld een belangrijke factor die bepaalt of iemand een overspaarder is. Ook hier geldt dat er uitvoeringsrisico's zijn die nader verkend en onderzocht kunnen worden.

Kosten van differentiatie

Het aanbieden van differentiatie brengt (administratieve) kosten met zich mee. Keuzemogelijkheden en maatwerk zijn kostbaarder dan gestandaardiseerde oplossingen. Hogere kosten hebben een groot effect op het pensioen. Ook de uitvoeringskosten moeten daarom worden meegenomen om een realistisch beeld van potentiële welvaartwinst te krijgen.

1. Introductie

Sinds een aantal jaren spreken verschillende belanghebbenden, onder leiding van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), over het herinrichten van het Nederlandse tweedepijlerpensioenstelsel. Het huidige systeem is niet meer houdbaar, zo blijkt uit de perspectiefnota Toekomst Pensioenstelsel van SZW (2016);

'Er zijn fundamentele aanpassingen nodig om ons pensioenstelsel aan te passen aan de veranderde manier waarop we werken en leven. Het vertrouwen in en het draagvlak voor het stelsel staan onder druk, doordat de verwachtingen van deelnemers en gepensioneerden onvoldoende worden waargemaakt.'

Waarom meer differentiatie?

De inrichting van een nieuw toekomstbestendig Nederlands pensioenstelsel zou bij moeten dragen aan een betere afstemming van het pensioen op de individuele situatie, voorkeuren en kenmerken van de deelnemer. De vraag naar differentiatie is een logisch gevolg van toenemende heterogeniteit onder deelnemers en van een pensioenstelsel dat steeds meer verantwoordelijkheid en risico bij individuele deelnemers legt.

Met meer differentiatiemogelijkheden kan het pensioen mogelijk beter worden afgestemd op voorkeuren en omstandigheden van deelnemers. Daarmee kan differentiatie bijdragen aan een optimale spreiding van het inkomen over de levensloop in verschillende, veelvoorkomende situaties. Denk bijvoorbeeld aan deelnemers die veel kapitaal hebben opgebouwd in hun eigen woning, tijdelijk stoppen met werken of minder gaan werken, of deelnemers die afwisselend in loondienst werken en als zelfstandige. Een ander mogelijk voordeel van keuzevrijheid dat vaak wordt genoemd, is dat keuzevrijheid deelnemers meer betrokken laat zijn bij pensioen en dat meer keuze het draagvlak voor het pensioenstelsel vergroot². Op dit potentiële voordeel gaan dit stuk verder niet in.

De AFM stelde in haar visie *'Naar een toekomstbestendig tweede-pijlerpensioen'* (AFM, 2015a) dat het introduceren van differentiatie zorgvuldig moet gebeuren, om deelnemers te beschermen tegen de risico's die ermee gepaard kunnen gaan. De AFM vatte haar visie als volgt samen: keuzes waar het kan, verplichtingen waar verstandig.

Differentiatie door keuzevrijheid, maatwerk of beide

Differentiatie kan worden gerealiseerd door middel van keuzevrijheid, maatwerk, of een combinatie van beide. Bij **keuzevrijheid** heeft de deelnemer zelf de mogelijkheid om te kiezen binnen de geboden keuzeruimte. Bij **maatwerk** spitst de pensioenuitvoerder het pensioen toe op individuele voorkeuren of kenmerken van groepen deelnemers. Een combinatie van maatwerk en keuzevrijheid is bijvoorbeeld wanneer de pensioenuitvoerder een geïndividualiseerde

² *'Het bieden van keuzemogelijkheden kan bovendien de betrokkenheid van mensen bij hun oudedagsvoorziening vergroten en kan een oplossing zijn voor mensen die nu (ongewild) relatief veel sparen voor hun oude dag.'* Perspectiefnota Toekomst Pensioenstelsel (2016)

standaardkeuze ('smart' default) vaststelt waar de deelnemer van af kan wijken, of als de keuzeruimte van de deelnemer afhangt van persoonlijke kenmerken.

Eerder onderzoek naar keuzevrijheid in pensioen

Eerdere onderzoeken naar keuzevrijheid in pensioen leveren geen eenduidige resultaten op. Deze onderzoeken richtten zich vooral op de behoefte bij deelnemers aan keuzevrijheid of maatwerk. Uit deze onderzoeken blijkt dat de wijze waarop wordt uitgevraagd of er behoefte is aan keuzevrijheid invloed heeft op het antwoord dat wordt gegeven. Afhankelijk van de vraagstelling, vinden deelnemers óf keuzevrijheid óf het automatisch laten regelen van pensioenzaken belangrijk (Dalen & Henkens, 2015; 2016). Ook worden in verschillende onderzoeken verschillende behoeften aan keuzevrijheid rondom de premie-inleg vastgesteld. In Van Dalen en Henkes (2016) heeft 15% van de respondenten behoefte aan keuzevrijheid rondom premie-inleg, terwijl dit in onderzoek van de Pensioenfederatie (2016) 7% van de respondenten bedraagt.

Verskillende vormen van differentiatie

Het regeerakkoord van 2017 beschrijft meerdere vormen van differentiatie in het pensioenstelsel. Het kabinet is van plan om de doorsneesystematiek af te schaffen en een (meer) persoonlijk pensioenvermogen te onderzoeken en te implementeren. Hoewel de details over een dergelijke nieuwe contractvorm nog onduidelijk zijn, biedt een (meer) persoonlijk pensioenvermogen meer mogelijkheden voor differentiatie.

Er zijn op dit moment geen mogelijkheden om te differentiëren in de premie-inleg bij een pure uitkeringsovereenkomst maar wel bij andere contractvormen zoals de premieovereenkomst. Maatwerk vindt – zeer beperkt – plaats bij uitkeringsovereenkomsten. Sommige pensioenfondsen hanteren verschillende opbouwpercentages afhankelijk van bijvoorbeeld de sector waarin een deelnemer werkzaam is of dat een deelnemer werkt in loondienst of als zelfstandige (Bakels et al, 2017). Individuele deelnemers hebben echter niet de mogelijkheid om zelf keuzes te maken over de premie-inleg.

Eén mogelijkheid om te differentiëren, is het toestaan van een tijdelijke stop van de premie-inleg. In een ideaal scenario kan deze aanpak een relatief hogere welvaartswinst³ opleveren dan andere differentiatiemogelijkheden zoals keuzemogelijkheid in het beleggingsprofiel of de mogelijkheid om te kiezen voor een eenmalige uitkering op de pensioendatum (Mehlkopf et al, 2017, Folmer et al, 2018). In vergelijking met andere differentiatiemogelijkheden is er echter minder bekend over de consequenties die gepaard kunnen gaan met de introductie van keuzevrijheid in premie-inleg. Afhankelijk van de wijze waarop keuzes over de premie-inleg worden vormgegeven, kunnen zich bepaalde risico's voordoen. Deelnemers kunnen keuzes maken die hun potentiële welvaartswinst verminderen of zelfs tot welvaartsverlies leiden. Bijvoorbeeld als deelnemers die reeds een

³ Mehlkopf et al, (2017) lichten dit als volgt toe: *Uitgangspunt voor de welvaartsberekening is dat individuen een zekere spreiding van besteedbaar inkomen en consumptie over het leven nastreven met een bepaald risicoprofiel. Afwijkingen van dit gewenste profiel door gebrek aan differentiatie leveren waardeverlies op.* (p.8)

pensioengat hebben kiezen voor een tijdelijke premiestop. De AFM onderzoekt de kansen en risico's die differentiatie in de premie-inleg met zich meebrengt.

De potentiële welvaartswinst van differentiatie in de premie-inleg bespreken we in hoofdstuk 2. Vervolgens gaan we in op de risico's die tot welvaartsverlies kunnen leiden (hoofdstuk 3). In hoofdstuk 4 presenteren we de uitkomsten van een consumentenonderzoek naar de behoefte aan een tijdelijke premiestop. We verkennen vervolgens hoe de keuze om te differentiëren in de premie-inleg zorgvuldig kan worden ingericht (hoofdstuk 5) om vervolgens de conclusies (hoofdstuk 6) en beleidsimplicaties van het onderzoek toe te lichten (hoofdstuk 7).

2. Kans op welvaartswinst bij differentiatie

Maatwerk, keuzevrijheid of een combinatie van maatwerk en keuzevrijheid, kan bijdragen aan meer differentiatie in het stelsel. Differentiatie in de premie-inleg kan bijdragen aan een verbeterde inkomensspreiding tijdens de levensloop, en daarmee tot welvaartswinst. Folmer et al (2018) spreken van flexibiliteit in pensioen voor wat wij differentiatie noemen.

Idealiter lopen inkomen en uitgaven met elkaar in de pas gedurende het leven van een deelnemer. Een tijdelijke stop, aanvulling of verlaging van de premie-inleg kan tot een betere inkomensspreiding over de levensloop leiden⁴. Deze vorm van differentiatie levert in vergelijking met andere differentiatiemogelijkheden, bijvoorbeeld differentiatie in beleggingen of pensioenuitkeringen, een hogere welvaartswinst op (Mehlkopf et al, 2017). Verder lijkt het logisch om deelnemers meer ruimte te geven om zelf keuzes te maken als zij in toenemende mate ook zelf de risico's van de pensioenopbouw dragen.

Tijdelijke premiebeperking voor overspaarders

Een belangrijke groep waarvoor een tijdelijke premiestop of -verlaging uitkomst kan bieden zijn deelnemers met relatief veel (op te bouwen) vermogen. Voor die deelnemers lijkt het verantwoord om toekomstige uitkeringen uit te ruilen tegen geld vandaag; dus extra besteedbaar inkomen nu in ruil voor een lager pensioen later. Welvaartswinst bij een premiebeperking is alleen te behalen voor groepen deelnemers die “oversparen”. Overspaarders zijn pensioendeelnemers die naar verwachting een overschot aan pensioeninkomen hebben op hun oude dag. Zij bouwen meer pensioeninkomen op dan economisch gezien optimaal is en zouden dat geld beter voor een ander doel dan pensioen kunnen gebruiken. Het tijdelijk stoppen van de premie-inleg is alleen voor de groep overspaarders in potentie voordelig. Overigens kan een overschot bij pensioen ook gewenst zijn; als iemand graag een erfenis wil nalaten, of een buffer wil hebben voor zorgkosten.

Voor huizenbezitters geldt bijvoorbeeld dat zij relatief veel vermogen kunnen opbouwen via de annuïtaire hypotheek. Tegelijkertijd drukt de hypotheek op het huidige beschikbare inkomen. Deze groep kan gebaat zijn bij een tijdelijke verlaging van de premie-inleg. Mehlkopf en anderen (2017) schatten de potentiële welvaartswinst bij een woning van €200.000 op maximaal 5% van levensloopconsumptie. Het totale inkomen is dan in economische termen tot 5% efficiënter (lees: gelijkmatiger) verdeeld over de levensloop. De welvaartswinst die behaald kan worden met betere spreiding is evenveel “waard” als 5% van de consumptie gedurende de hele levensloop (dus niet alleen tijdens pensioen). Zij schrijven: “Deze deelnemer was beter af geweest met meer beschikbaar inkomen tijdens het werkzame leven en minder na pensionering.”

⁴ Wanneer je nu bijvoorbeeld veel spaart, daalt het beschikbaar inkomen. Veel sparen is vooral zinvol als je naar verwachting weinig pensioeninkomen ontvangt (dan daalt je inkomen na pensionering). Als je al veel pensioeninkomen verwacht te ontvangen (stijging besteedbaar inkomen na pensionering) is nu extra sparen voor later minder zinvol.

Onderspaarders: extra premie-inleg in tweedepijlerpensioen

Er zijn ook mensen die onvoldoende sparen voor hun pensioen en mogelijk een pensioengat hebben bij pensionering. Voor deze deelnemers is een tijdelijke stop van de premie-inleg onverstandig. Differentiatie in de premie-inleg kan voor deze zogenoemde onderspaarders een mogelijkheid bieden om in de tweede pijler extra bij te sparen. Op dit moment is dat niet mogelijk.

Hoewel een relatief grote groep deelnemers zegt bij te willen sparen, blijven de huidige mogelijkheden in de derde pijler veelal onbenut. In de Pensioenmonitor 2016 van Wijzer in Geldzaken zegt 20% van de respondenten aan pensioenparen te doen, en nog eens 18% is dit van plan. Ongeveer de helft spaart via een (vrij opneembare) spaarrekening of deposito voor de oude dag. Deelnemers hebben dus wel de intentie om bij te sparen, maar weinig onderspaarders gaan daadwerkelijk over tot actie.

Eenzijds is bijsparen lastig omdat onderspaarders waarschijnlijk prioriteit geven aan uitgaven in het heden en geen financiële middelen hebben om extra te sparen voor pensioen. Als het mogelijk wordt om te differentiëren in de premie-inleg zullen deze deelnemers waarschijnlijk niet gaan bijsparen in de tweede pijler. Er moet wel geld zijn om extra mee te kunnen sparen.

Anderzijds zijn er gedragseconomische belemmeringen om bij te sparen. Uit onderzoek in landen met vrije inlegkeuze zoals de Verenigde Staten, weten we dat mensen vaak geen actieve keuze maken om te sparen voor pensioen. Dezelfde onderzoeken laten ook zien dat mensen verleid kunnen worden om meer premie in te leggen in een reeds bestaand product (Thaler & Bernartzi, 2004). Het lijkt zinvol om onderzoek te doen naar mogelijkheden om onderspaarders bij te laten sparen in de tweede pijler.

Kansen en risico's onderzoeken

Hoewel er in potentie welvaartswinst te behalen valt met differentiatiemogelijkheden in de premie-inleg, kleven daar ook de nodige risico's aan. Een verkeerde keuze of geen keuze kan zelfs leiden tot welvaartsverlies. Het is daarom belangrijk te onderzoeken in hoeverre deze risico's op welvaartsverlies verkleind kunnen worden en op welke wijze.

3. Risico op welvaartsverlies bij meer differentiatie

De introductie van differentiatiemogelijkheden in de premie-inleg door maatwerk of keuzevrijheid kan risico's met zich meebrengen, waaronder zelfs welvaartsverlies. Als deelnemers de mogelijkheid krijgen om te differentiëren in de premie-inleg zal de overheid kaders moeten opstellen om te borgen dat deelnemers een adequaat tweedepijlerpensioen opbouwen.

Het risico op welvaartsverlies wordt groter naarmate de beslisomgeving meer ruimte laat voor individuele keuzes en weinig waarborgen inbouwt. Een dergelijke situatie vergroot de kans dat er suboptimale beslissingen worden genomen (waaronder het niet maken van een keuze). Dat kan het vertrouwen in het pensioenstelsel aantasten. Uit meerdere onderzoeken (bijvoorbeeld Thaler en Benartzi, 2004, en Choi et al, 2005) blijkt dat deelnemers inderdaad verkeerde keuzes (waaronder geen keuze) maken over hun pensioenopbouw als er sprake is van een combinatie van te veel individuele keuzes en te weinig waarborgen.

Mensen maken niet altijd gebruik van de keuzeopties die ze hebben

Door bijvoorbeeld inertie (niet handelen) is het lastig mensen te bewegen tot het maken van een keuze. Het aanbieden van keuzevrijheid betekent nog niet dat mensen die daar gebruik van zouden moeten maken dat ook zullen doen (Van Putten et al, 2016). Veel mensen zijn namelijk niet geïnteresseerd en bereid zich te verdiepen in hun pensioen. (Van Els et al, 2006). Dit is een van de belangrijkste redenen dat werknemers worden verplicht deel te nemen aan een collectieve pensioenregeling. Zelfs als deelnemers wel willen kiezen, doen ze dat niet altijd vanwege verschillende (psychologische) drempels (AFM, 2015b).

Veel mensen hebben negatieve associaties bij pensioen (Vonken en Iking, 2016). Het pensioen wordt gezien als complexe materie, onder andere omdat het voor individuen niet eenvoudig is om vast te stellen wat past bij hun persoonlijke kenmerken en voorkeuren. Een complexe beslisomgeving kan ertoe leiden dat mensen minder motivatie hebben om te kiezen (Greifeneder et al., 2010). In landen met meer keuzevrijheid in het pensioensysteem zien we dat relatief weinig mensen daadwerkelijk gebruik maken van de mogelijkheid om te kiezen⁵.

⁵ Ongeveer 30% van de Chilenen maakt een actieve keuze voor een beleggingsprofiel in het pensioen (Tapia, 2007), in Australië wijkt ongeveer 10% van de deelnemers af van de standaard aangeboden beleggingsmix (Bowman, 2003). In het Verenigd Koninkrijk hanteert de NEST regeling een opt-out waarmee deelnemers uit de regeling kunnen stappen; minder dan 10% maakt hier gebruik van. In Zweden maakte twee derde bij de introductie van keuzevrijheid een actieve keuze voor een bepaalde pensioenbelegging, maar dit daalde in latere jaren tot 10% (Weaver, 2005).

Mensen maken verkeerd gebruik van de keuzeopties die ze hebben

Als mensen wel een keuze maken, bestaat het risico op een foute keuze. De potentiële negatieve welvaartseffecten van verkeerde keuzes zijn aanzienlijk en vergelijkbaar met de mogelijke welvaartswinst bij een juiste beslissing (Mehlkopf et al, 2017, Folmer et al, 2018). Door een ingrijpende wijziging van het Zweedse pensioenstelsel in de jaren '80, konden en moesten Zweden ineens zelf keuzes maken over voor hun pensioenbeleggingen. Deze actieve keuze leidde tot onverstandige keuzes: de kosten voor zelfgekozen portfolio's waren 0,61%-punt hoger dan voor de standaardkeuze en hadden een slechtere performance (Cronqvist en Thaler, 2004).

Mensen kiezen vaak voor een te lage pensioenpremie omdat ze te veel op het heden zijn gericht en omdat ze een te positief toekomstbeeld hebben (Benartzi & Thaler, 2004). Ook vuistregels en gebrek aan financieel inzicht kunnen leiden tot allerlei fouten bij het selecteren van financiële producten. Mensen geven bijvoorbeeld te veel gewicht aan resultaten uit het verleden (Cronqvist en Thaler, 2004), spreiden hun beleggingen te weinig (Choi et al, 2005; Hedestrom, 2007) en kiezen voor de hoogte van hun inleg vaak een meervoud van 5 of 10% of ze kiezen het maximum of minimum dat de werkgever inlegt (Bernartzi & Thaler, 2007). Verkeerde keuzes kunnen ook hardnekkig zijn. Uit onderzoek van Choi en anderen (2011) blijkt dat mensen te weinig premie (blijven) inleggen, zelfs nadat ze zijn geïnformeerd over de negatieve consequenties van hun keuze. Bovenstaande studies onderstrepen ook het belang van een vorm van pensioenplicht. Mogelijke differentiatie in pensioen bezien we hier altijd binnen het kader van verplichte pensioenopbouw.

Risico's van maatwerk

Bij keuzevrijheid speelt vooral het risico op het niet maken van een keuze of het maken van een verkeerde beslissing door de deelnemer. Bij maatwerk bestaat het risico dat een aanbieder een verkeerde inschatting maakt of suggestie doet aan de deelnemer. Om correct maatwerk aan te bieden moet een aanbieder een volledig en accuraat beeld hebben van de eigenschappen en preferenties van de deelnemer. Niet-passend maatwerk kan tot welvaartverlies leiden doordat de juiste keuze voor een deelnemer niet wordt aangeboden door de aanbieder.

Aan de introductie van keuzevrijheid én aan de introductie van maatwerk kleven risico's die potentieel welvaartsverlies opleveren. De AFM heeft onderzoek verricht onder consumenten om te achterhalen of er behoefte is aan differentiatie in de premie-inleg en of mensen keuzes maken die passen (zie hoofdstuk 4).

4. Mensen voor wie dat niet verstandig is, kiezen ook voor een premiestop

De AFM heeft onderzocht welke deelnemers behoefte hebben aan een tijdelijke onderbreking in de premie-inleg⁶ om concreter de behoefte van Nederlandse pensioendeelnemers in kaart te brengen. Als deelnemers geen behoefte hebben aan een tijdelijke premiestop is verder nadenken over implementatie niet nodig. Afhankelijk van wie er wel of geen behoefte heeft aan een tijdelijke premiestop, zijn er meer of minder waarborgen nodig om de kans op een verkeerde keuze te verkleinen.

Bepalen of iemand onder- of overspaarder is.

Om te bepalen of een deelnemer de juiste keuze maakt over een tijdelijke premiestop moeten we kunnen onderscheiden wie over- en onderspaart. Dat kan met behulp van verschillende maatstaven of benchmarks, waaronder de vervangingsratio⁷. De vervangingsratio is niet eenvoudig te berekenen omdat er veel gegevens nodig zijn voor een compleet en accuraat beeld. Hoewel de vervangingsratio een verwachting weergeeft van het toekomstig inkomen, is deze ratio gebaseerd op een momentopname uit het heden. Gedurende de pensioenopbouw kunnen zich life-events voordoen die van invloed zijn op de vervangingsratio, bijvoorbeeld een echtscheiding. We gebruiken de vervangingsratio in dit onderzoek omdat het een duidelijke en veel gehanteerde maatstaf is. Dat wil echter niet zeggen dat de vervangingsratio de enige maat zou moeten zijn om over- en onderspaarders te identificeren. De beperkingen van de vervangingsratio bespreken we in hoofdstuk 7.

Als het pensioeninkomen hoger ligt dan het huidige inkomen (vervangingsratio >100%), lijkt dat een conservatieve inschatting voor oversparen. Hoewel dit een arbitraire keuze is, zullen we deze verder uitwerken ter illustratie. Zelfs als alleen de pensioenopbouw in de eerste en tweede pijler wordt meegeteld in het berekenen van de vervangingsratio, is er een substantiële groep die overspaart: 27% van de Nederlandse huishoudens heeft in dat geval een netto vervangingsratio van meer dan 100% (Knoef et al, 2017). Ruim de helft (56%) van de Nederlanders heeft een netto vervangingsratio van meer dan 100% als we een vervangingsratio berekenen met pensioen op basis van de eerste, tweede en derde pijler en vermogen in de eigen woning. Zonder het vermogen in de eigen woning mee te rekenen heeft 40% van de Nederlandse huishoudens een pensioeninkomen dat hoger ligt dan het huidige netto besteedbaar inkomen.

Mogelijke effecten

Onderstaande matrix schetst een conceptueel model. In de rijen staat de behoefte aan een tijdelijke premiebeperking (“willen”) en in de kolommen wordt vermeld of een deelnemer onder- of overspaarder is (“kunnen”). De huidige situatie, waarin niemand de keuze heeft voor een

⁶ In theorie is een verlaging van de premie-inleg ook mogelijk. Om het onderzoek niet te complex te maken, is voor wel/niet premiestop gekozen. Een tijdelijke verlaging brengt waarschijnlijk ook meer uitvoeringskosten met zich mee dan het binaire wel/niet een pensioenpremiestop.

⁷ Het pensioeninkomen uitgedrukt als percentage van het huidige inkomen (voor pensionering).

tijdelijke premiestop, wordt weergegeven in de kwadranten A en B. Als de keuze voor een tijdelijke premiestop wel wordt aangeboden, kunnen overspaarders vanuit kwadrant B opschuiven naar kwadrant D. Hun inkomen en uitgaven worden daardoor optimaler over de levensloop gespreid.

		<i>Tijdelijke premiestop verstandig?</i>	
		Niet verstandig om minder in te leggen (onderspaarders)	Wel verstandig om minder in te leggen (overspaarders).
Willen	Deelnemers die niet kiezen om minder in te leggen.	A "Juiste" beslissing	B Onjuiste beslissing minder groot probleem
	Deelnemers die wel ervoor kiezen om minder in te leggen	C Onjuiste beslissing Groter probleem	D "Juiste" beslissing

Bij het aanbieden van differentiatie zijn twee soorten fouten mogelijk. Allereerst kunnen overspaarders welvaartwinst laten liggen door niet te kiezen voor een premiestop. Deelnemers uit kwadrant B die niet voor een premiestop kiezen, maken economisch gezien een suboptimale keuze maar de nadelige gevolgen hiervan zijn beperkt. Echt schadelijke effecten kunnen optreden als onderspaarders kiezen voor een premiestop en in kwadrant C terechtkomen. Hun pensioengat wordt daardoor alleen maar groter. De keuze voor een tijdelijke premiestop moet zodanig worden ingericht dat het vrijwel onmogelijk is om van kwadrant A in kwadrant C links onder terecht te komen.

We beoordelen een deelnemer in kwadrant C (rood) als een groter probleem dan een deelnemer in kwadrant B (oranje). Toch kunnen maatregelen die zich richten op kwadrant B op macroniveau wel positief uitpakken. Denk bijvoorbeeld aan een beleidsoptie die leidt tot het oplossen van een overspaar-probleem voor 1 miljoen Nederlanders met als ongewenst neveneffect dat het aantal deelnemers in kwadrant C met 100 toeneemt. De getallen 1 miljoen versus 100 zijn slechts een voorbeeld. De AFM doet geen uitspraak over de mate waarin ongewenste neveneffecten acceptabel zijn om problemen te verkleinen.

Ook bij maatwerk (zonder vrije keuze) kunnen negatieve welvaartseffecten zich voordoen. Bijvoorbeeld wanneer ten onrechte een tijdelijke premiestop wordt aangeboden aan een onderspaarder via een niet-passende voorgeselecteerde standaardoptie (default).

Wie kiest wat?

Uit een vragenlijstonderzoek onder N=3.148 pensioendeelnemers door marktonderzoeksbureau MWM2, blijkt dat ongeveer 40% van de respondenten kiest voor een vorm van tijdelijke pensioenpremiestop (tussen 1 en 5 jaar tijdelijk geen pensioenpremie inleggen)⁸. Ongeveer een

⁸ Deelnemers van verschillende pensioenfondsen waren respondent. Ze konden kiezen tussen bedragen in euro's, gebaseerd op pensioenpremies op basis van werknemer- en werkgeverdeel, en op basis van hun leeftijds- en inkomensgroep. Berekeningen waren actuariael fair, dus zonder doorsneepremie. Netto bedragen zijn berekend met een uniform belastingtarief. Bij berekening van het pensioeninkomen is abusievelijk geen rekening gehouden met de franchise.

kwart kiest voor een tijdelijke pensioenpremiestop van 1 jaar, 9% voor een 3-jarige stop en 8% voor een premiestop van vijf jaar. De perspectiefnota toekomst pensioenstelsel SZW noemt verschillende mogelijkheden voor keuzevrijheid en maatwerk bij premie-inleg. De tijdelijke premiestop van 5 jaar heeft de AFM wel onderzocht maar andere vormen uit de perspectiefnota, zoals gedeeltelijk lagere opbouw van bijvoorbeeld 15% of 5%, of een bedrag ineens opnemen, niet.

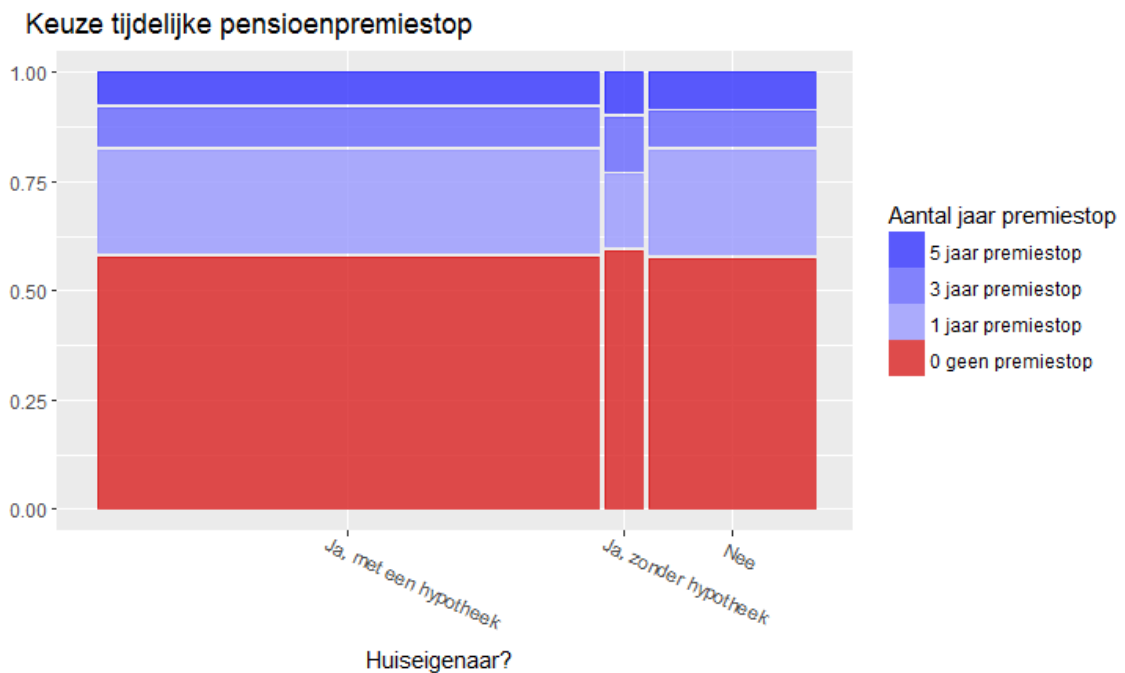
Respondenten gaven in een open vraag aan waarom ze voor een premiestop kozen. Ongeveer een op de zes respondenten noemde spontaan het aflossen van de hypotheek als doel voor de besparing door de premiestop. Een keuze voor een premiestop van 5 jaar werd vaker ingegeven door het ontbreken van vertrouwen in het pensioenstelsel of pensioenfondsen, of door de overtuiging zelf hogere rendementen te kunnen behalen. Ongeveer een kwart van de respondenten die koos voor een 5-jaars premiestop noemt deze overtuiging als reden voor hun keuze tegen ongeveer 5% van de respondenten die voor een stop van 1 of 3 jaar kozen.

De AFM beschikte in haar onderzoek niet over objectieve cijfers om de vervangingsratio van respondenten vast te stellen. Er waren bijvoorbeeld geen harde inkomens- en opbouwgegevens voorhanden om vast te stellen voor welke respondenten een tijdelijke premiestop wel verstandig is en voor welke respondenten niet. Wel beschikte de AFM over ruwe proxy's op basis van uitgevraagde achtergrondkenmerken. Als we bijvoorbeeld kijken naar huiseigenaren versus huurders is het waarschijnlijk dat een deelnemer met een afbetaalde koopwoning bij pensionering eerder in de groep overspaarders zal vallen dan een huurder. Uit gegevens van Knoef en anderen (2017) blijkt bijvoorbeeld dat het aandeel Nederlanders met een netto vervangingsratio boven de 100% met 16%-punt stijgt als het vermogen in de eigen woning wordt meegerekend (van 40% naar 56%).

Keuze	Bent u huiseigenaar op dit moment?				Totaal
	Huiseigenaar		Nee	Ik antwoord liever niet	
	met hypotheek	zonder hypotheek			
0 geen premiestop	60%	61%	59%	70%	60%
1 jaar premiestop	24%	17%	24%	16%	24%
3 jaar premiestop	9%	13%	8%	6%	9%
5 jaar premiestop	7%	9%	8%	8%	8%
N	2185	159	724	80	3148
% van steekproef	69%	5%	23%	3%	100%

Als deelnemers uit zichzelf verstandige keuzes zouden maken over een tijdelijke premiestop zouden huiseigenaren vaker kiezen voor een premiestop en huurders juist minder vaak. Het consumentenonderzoek laat echter zien dat huiseigenaren en huurders ongeveer even vaak kiezen voor een tijdelijke premiestop. Dat resultaat wordt ook zichtbaar in onderstaande figuur

waarin de breedte van de histogrambalken het aandeel in de steekproef weergeeft. De balk voor huiseigenaren met een hypotheek is het breedst omdat 69% van de respondenten uit de steekproef in die categorie valt. Met de aanname dat het voor huurders niet en voor huiseigenaren wel verstandig is om een premiestop te kiezen, zouden we bij perfect rationele keuze (dus perfecte positieve correlatie tussen wens en verstandig wel/niet) een vrijwel volledig rode balk verwachten bij “Nee” (geen eigen huis). In werkelijkheid lijken de uitkomsten te wijzen op een totale afwezigheid van een verband tussen de wens om een premiestop te kiezen en de inschatting of dat wel of niet verstandig is.

Uitkomsten van het onderzoek laten zien dat de keuze van deelnemers voor een premiestop niet vanzelf goed gaat. Er is geen voorspeller te ontdekken voor het kiezen voor een premiestop, waar we zouden verwachten op basis van rationele keuzes dat meer huiseigenaren dan huurders zouden kiezen voor een premiestop. Ook in andere uitgevraagde achtergrondkenmerken, zoals leeftijd of gezinssamenstelling, zien we weinig voorspellende waarde voor wel/niet keuze voor een premiestop. Het bieden van de mogelijkheid om te differentiëren in de premie-inleg zal niet automatisch tot wenselijke uitkomsten voor alle deelnemers leiden. Daarom is het belangrijk om aandacht te schenken aan de wijze waarop –en de context waarin– differentiatiemogelijkheden worden aangeboden. In het volgende hoofdstuk schetsen we vier mogelijke scenario's met voor- en nadelen.

5. Differentiatiemogelijkheden verstandig inrichten; keuzebegeleiding

Is het mogelijk de beslisomgeving voor deelnemers zodanig vorm te geven dat het risico op een verkeerde individuele keuze verkleind wordt? Keuzevrijheid en maatwerk worden vaak gezien als tegenpolen maar kunnen ook gecombineerd worden (zie hoofdstuk 2 en Van der Lecq en De Haan, 2015). Hieronder bespreken we op basis van een literatuurstudie vier uitvoeringsmogelijkheden waarin combinaties van keuzevrijheid en maatwerk tot verschillende vormen van keuzebegeleiding leiden. Hierbij benoemen we steeds welke risico's en kansen de betreffende vorm van keuzebegeleiding met zich meebrengt en of er mogelijkheden zijn om die risico's te verkleinen. Met behulp van consumentenonderzoek heeft de AFM getoetst of een default de keuze van de respondenten voor een premiestop beïnvloedt.

i. Keuze begeleiden zonder maatwerk

Bij keuzebegeleiding zonder maatwerk is er geen informatie over de deelnemer bekend of er wordt geen gebruik gemaakt van informatie over de deelnemer. Het risico bestaat dat deelnemers geen keuzes maken over hun pensioen of onverstandige keuzes (zie hoofdstuk 3). Bij moeilijk vergelijkbare keuzeopties zullen deelnemers snel afhaken of ze nemen besluiten op basis van gedragspsychologische effecten die wellicht niet in hun belang zijn (Schwartz et al, 2002).

Informatie over de keuze en keuzeopties kan wellicht de waargenomen complexiteit verminderen bij deelnemers. Dit wordt vaak beoogd met gestandaardiseerde informatie over producten. Gestandaardiseerde informatie maakt relevante beslisriteria expliciet en vergemakkelijkt zo het vergelijken van keuzealternatieven. Inzichten uit de gedragswetenschappen leren ons echter dat informatieverstrekking op zichzelf vaak weinig invloed heeft op het gedrag van consumenten (Loewenstein, Sunstein & Golman, 2014).

Gegeven de impact van een verkeerde keuze op individueel niveau en op macroniveau, lijkt alleen begeleiding van de keuze door informatieverstrekking onvoldoende om de risico's van te veel of te weinig inleg adequaat te beheersen (de Cloe-Vos en Cox, 2017).

Box 1: Massa-defaults (geen maatwerk) en Gepersonaliseerde defaults (wel maatwerk)

Met zogeheten "nudges" kan je de keuzearchitectuur vorm te geven zonder daarbij de keuzevrijheid te beperken (Sunstein en Thaler, 2008). Dit kan bijvoorbeeld door de wijze waarop producten (in dit geval pensioenkeuzes) worden gepresenteerd aan deelnemers.

Een bekend voorbeeld is het gebruik van defaults. Een default is een keuze of instelling die voor de deelnemer geldt, tenzij de deelnemer actie onderneemt om de keuze of instelling aan te passen (Johnson et al, 2012). "Wie zwijgt, stemt toe" bijvoorbeeld. Defaults zijn niet-bindend maar hebben wel effect. Uit onderzoek blijkt dat mensen vaak niet van de default afwijken en dus de standaardoptie volgen (Kahneman, 2003).

Deelname aan de opbouwfase voor een pensioenplan is significant hoger als 'meedoen' de default is, en er actie is vereist om niet mee te doen (Thaler en Bernartzi, 2004). Ook blijven

veel mensen “plakken” bij default contributieniveaus en fondskeuzes (Madrian en Shea, 2001). En Choi laat grote effecten zien van defaults, zowel op de beslissing om mee te doen, als op de hoogte van de inleg (Choi, 2015).

Keller et al. (2011) stellen dat massa defaults niet geschikt zijn voor heterogene populaties (“one size does not fit all”). Bij pensioenopbouw zijn veel verschillende kenmerken van deelnemers waarmee rekening gehouden kan en moet worden (Carroll et al, 2009; Lusardi & Mitchell, 2007). Dus een massa-default lijkt waarschijnlijk weinig effectief voor een divers opgebouwd deelnemersbestand. Daarom ligt een gepersonaliseerde default het meest voor de hand bij differentiatie in inleg.

ii. Keuze begeleiden met niet-bindend maatwerk

Keuzebegeleiding met niet-bindend maatwerk maakt gebruik van individuele karakteristieken of preferenties van deelnemers om keuzes vorm te geven. Hier kan ook de potentieel kansrijke gepersonaliseerde default ingezet worden (zie box 1). Voor de gepersonaliseerde default is het cruciaal dat de aanbieder/pensioenuitvoerder een goed beeld heeft van de persoonlijke situatie en preferenties van de deelnemer. Relevante informatie over de deelnemers moet dan wel beschikbaar zijn of opgevraagd kunnen worden. Denk hierbij aan informatie over de opbouw bij andere pensioenfondsen, eventueel opgebouwd eigen vermogen, preferenties of risicohouding. Met die informatie kan de aanbieder/ pensioenuitvoerder de beoogde passendheid voor de deelnemer optimaliseren. Kortom, de partij die maatwerk aanbiedt, moet correcte informatie hebben over een deelnemer om dat passend te kunnen doen.

Default leidt tot lichte sturing keuze tijdelijke pensioenpremie

In het consumentenonderzoek naar de behoefte aan een tijdelijke premiestop is ook het effect van een standaardkeuze (default) onderzocht.⁹ Respondenten werd gevraagd een actieve keuze te maken tussen geen premiestop, of een premiestop van één, drie, of vijf jaar. Bij de meeste respondenten was geen enkele optie vooraf aangevinkt (geen prefill). Bij een groep van ongeveer 250 respondenten was de default kenbaar gemaakt doordat de optie ‘geen premiestop’ vooraf aangevinkt was. Respondenten konden daar gemakkelijk van afwijken. Bij de derde groep was de default optie ‘3 jaar pensioen’ vooraf aangevinkt en kenbaar gemaakt.

In de groep zonder sturing in de antwoordcategorieën koos 58% van de respondenten voor ‘geen premiestop’ (zie ook figuur in de appendix). Wanneer ‘geen premiestop’ vooraf was aangevinkt koos 64% voor deze optie. Ook respondenten die de vooraf aangevinkte keuze voor ‘3 jaar premiestop’ kregen te zien, kozen relatief vaker voor deze optie dan respondenten in de andere groepen; 14% versus minder dan 10%.

⁹ Respondenten kregen een korte uitleg te lezen met daarin ook voor hun relevante bedragen als consequentie van een tijdelijke stop: nu meer inkomen, maar later minder pensioeninkomen. Getoonde bedragen waren afgestemd op inkomen en leeftijd.

Van een vooraf aangevinkte keuze gaat een beperkte sturende werking uit. De vooraf aangevinkte opties (defaults) lijken maximaal 5 procentpunt van de respondenten te beïnvloeden. Hoewel er een statistisch significant sturingseffect uitgaat van het kenbaar maken van de default in een actieve keuze, is de praktische relevantie van dit sturingseffect beperkt te noemen. Hooguit 5% van de keuzes die respondenten maakten, werden beïnvloed door de voor ingevulde keuzemogelijkheid (niet bindende default). Deze vorm van keuzebegeleiding is niet effectief genoeg om deelnemers te behoeden voor potentieel nadelige effecten van een foutieve beslissing (zie appendix voor meer informatie).

Uit onderzoek blijkt dat defaults een krachtig sturingsmiddel zijn (Kahneman, 2003). Dit geldt vooral in situaties waarin consumenten geen actieve keuzes maken of daartoe moeilijk te bewegen zijn. Ook blijkt uit onderzoek dat een default vooral werkt als de default samenvalt met bestaande intenties. Wanneer de default in strijd is met voornemens of intenties wijken individuen ook van de default af (Bronchetti et al., 2013).

iii. Beperkte keuze door bindend maatwerk

Keuzebegeleiding kan plaatsvinden door eisen te stellen aan de wijze waarop keuzemogelijkheden worden weergegeven maar ook door te variëren in het aantal keuzemogelijkheden dat wordt aangeboden aan deelnemers. Het beperken van het aantal alternatieven vereenvoudigt de keuze(omgeving). Op basis van bijvoorbeeld persoonskenmerken worden sommige alternatieven niet voorgelegd aan een groep deelnemers. Met bindend maatwerk kan bijvoorbeeld alleen aan overspaarders de keuze worden geboden om de inleg tijdelijk te verlagen. Onderspaarders kunnen juist worden gestimuleerd om bij te sparen.

Bij beperkte keuze door bindend maatwerk blijft het risico op een foute keuze bestaan. De gevolgen van een foute keuze kunnen echter worden verkleind door de keuzeruimte op een verstandige manier in te perken. Een deelnemer kan echt foute keuzes gewoonweg niet maken, dat is geen optie voor hem of haar. Bovendien kan het inperken van het aantal keuzemogelijkheden ook 'ontzorgen': het beperkt keuzestress en maakt het nemen van beslissingen minder tijdrovend en lastig.

Informatie over persoonskenmerken van de deelnemers is cruciaal om maatwerk goed vorm te geven. Het creëren van een gepersonaliseerde default of van een gepersonaliseerde beperkte keuzeset is niet eenvoudig. Een verkeerde classificatie (niet passende keuzeset of gepersonaliseerde default) kan nog gecorrigeerd worden door wat de deelnemer kiest.

Box 2: onderscheid tussen onderspaarders en overspaarders is moeilijk en niet eenduidig

Waar de precieze grens te trekken tussen onderspaarder en overspaarder is lastig en kan op verschillende manieren (zie ook hoofdstuk 6). Voor maatwerk is een exact omslagpunt wel noodzakelijk. Vervangingsratio's lijken een goede maatstaf, maar kunnen op verschillende manieren berekend worden en zijn afhankelijk van de variabelen die wel en niet meegenomen worden.

Daarnaast zal de maatstaf, zoals een vervangingsratio, in alle gevallen een momentopname zijn, terwijl de classificatie niet een statisch gegeven is en door life-events kan wijzigen. Dit enkele moment wordt gebruikt om aannames te maken over de toekomst.

Verder geldt dat hoe meer variabelen meegenomen worden, hoe accurater de bepaling. Maar dit betekent ook dat meer informatie over de deelnemer nodig is en dat brengt data en privacy-uitdagingen met zich mee. Bovendien is het niet eenvoudig om betrouwbare methodes te ontwikkelen die individuele preferenties op een goede manier in kaart kunnen brengen (Van Meeren, 2017).

iv. Bindend maatwerk, geen keuze

Deze vorm bevat geen enkele keuzevrijheid en daarom ook niet de bijbehorende risico's van een foute keuze door het individu. Echter, ook volledig bindend maatwerk kent risico's op negatieve welvaartseffecten. Bijvoorbeeld wanneer een deelnemer in een verkeerde groep wordt geclassificeerd zonder keuzevrijheid, en dus zelf geen correctie kan toepassen. Een dergelijke misclassificatie leidt tot welvaartsverlies; een overspaarder heeft niet de mogelijkheid tijdelijk minder te sparen en een onderspaarder heeft niet de mogelijkheid om tijdelijk meer te sparen. Zelfs bij een juiste classificatie en bindend maatwerk kan een "bewuste" overspaarder minder opbouwen dan hij of zij zelf wil.

De beslisomgeving kan op verschillende manieren ingericht kan worden om keuzes rondom de premie-inleg te begeleiden. Keuzes van deelnemers begeleiden door prefillen (default bij een actieve keuze) verkleint het risico op foute keuzes slechts beperkt. Keuzes van deelnemers kunnen ook worden begeleid door bindend maatwerk in de vorm van een beperkte keuzeset of gepersonaliseerde default. Binnen deze vorm van keuzebegeleiding kunnen verschillende uitvoeringsvormen nog onderzocht worden.

6. Conclusie

Uit empirisch consumentenonderzoek van de AFM blijkt dat er behoefte is aan een tijdelijke pensioenpremiestop bij 40% van de respondenten. Maar het gaat niet vanzelf goed: deelnemers voor wie een tijdelijke premiestop onverstandig lijkt, kiezen toch voor deze optie. Dit is een potentieel risico van het toestaan van differentiatie in de premie-inleg. Bescherming van deelnemers door informatieverstrekking of de introductie van defaults bij een actieve keuze, lijken de kans op individuele fouten (zeer) beperkt te mitigeren¹⁰.

Alleen keuzevrijheid is risicovol

Keuzevrijheid gecombineerd met eisen aan de informatieverstrekking biedt onvoldoende waarborgen dat deelnemers geen individuele fouten maken, zo blijkt uit de onderzoeksresultaten. Keuzevrijheid moet worden ingekaderd of begeleid met (een vorm van) maatwerk om de risico's die gepaard gaan met keuzevrijheid te verkleinen. Met andere woorden: keuzebegeleiding van de deelnemer is nodig om te voorkomen dat onderspaarders door de keuze voor een tijdelijke premiestop op een nog groter pensioentekort afstevenen. Voor deze groep deelnemers levert een premiestop welvaartsverlies op.

Keuzebegeleiding met niet-bindend maatwerk laat significant restrisico

Een default is een krachtig middel om te sturen zonder keuzevrijheid in te perken. Hoewel er in het consumentenonderzoek significante sturing van de default uitging (maximaal 5%-punt), lijkt de mitigerende werking ervan onvoldoende te zijn om onverstandige keuzes in grote mate te voorkomen. Het is onwaarschijnlijk dat een groot deel van de deelnemers de default zal volgen. Slimme keuzearchitectuur waarin vrijblijvend wordt gestuurd, kan dan ook niet uitsluiten dat deelnemers – mogelijk op grote schaal – verkeerde keuzes maken. Een beleidsmaker kan die foutmarge accepteren als keuzevrijheid belangrijker wordt gevonden dan deelnemersbescherming of aanvullende maatregelen treffen om de negatieve gevolgen van verkeerde keuzes in te perken.

Nader onderzoek naar beperkte keuze door bindend maatwerk

Bindend maatwerk (met beperkte keuze) is de meest kansrijke manier om verkeerde keuzes over differentiatie in de premie-inleg te verkleinen. De mate van eigen verantwoordelijkheid bij bindend maatwerk is kleiner en deelnemers worden sterker beschermd. Verder onderzoek is nodig naar de verschillende manieren waarop differentiatie met bindend maatwerk uitgevoerd kan worden. Daarin moet ook worden meegenomen of de potentiële baten van de welvaartswinst opwegen tegen de kosten van keuzebegeleiding door middel van maatwerk.

¹⁰ Hoewel er een statistisch significant sturingseffect uitging van de default die werd voorgelegd in een actieve keuze aan respondenten (rond de 5 procentpunt) is de praktische relevantie van dat sturingseffect beperkt te noemen. Hooguit 5% van de keuzes die respondenten maakten werden beïnvloed door de voor ingevulde keuzemogelijkheid. Dat lijkt onvoldoende zekerheid te bieden voor het verkleinen van het risico op individuele fouten.

7. Beleidsimplicaties

Keuzevrijheid bij pensioenen kan voor deelnemers een betere spreiding van inkomen over de levenscyclus opleveren. maar kan er ook toe leiden dat deelnemers keuzes maken waardoor zij te weinig pensioen opbouwen. Een vorm van keuzebegeleiding is nodig om de risico's van keuzevrijheid te verkleinen. De AFM onderzocht op basis van wetenschappelijke literatuur vier verschillende vormen van keuzebegeleiding die bestaan uit keuzevrijheid, maatwerk of een combinatie van die twee. De onderzoekresultaten wijzen uit dat keuzebegeleiding met een vorm van (bindend) maatwerk de enige verkende optie is die het risico op individuele fouten in sterke mate kan verkleinen. Hieronder verkennen we (niet limitatief) mogelijke toepassingen van keuzebegeleiding met (bindend) maatwerk die nader onderzocht zouden kunnen worden op effectiviteit, haalbaarheid en in hoeverre de kosten van deze uitvoeringsvormen nog opwegen tegen de potentiële welvaartswinst. Ook verkennen we mogelijke indicatoren voor het classificeren van deelnemers naar onder- en overspaarders.

Zorgvuldige classificering bij bindend of volledig maatwerk.

Voor bindend maatwerk zonder en met beperkt keuze, geldt dat zorgvuldig moet worden vastgesteld voor welke deelnemers een tijdelijke premiestop wel verstandig is, en voor welke deelnemers niet. De kans op verkeerde keuzes wordt immers alleen kleiner als de classificatie van deelnemers juist is. De maatstaf om vast te stellen voor welke deelnemers een tijdelijke premiestop verstandig is, moet eenduidig en accuraat zijn. Hiervoor is veel (objectieve) informatie nodig van de deelnemer. Het is van belang dat er een totaaloverzicht beschikbaar is van de financiële situatie van de deelnemer om een gedegen financiële planning te maken die de basis vormt voor maatwerk.

Hoewel in mindere mate, geldt het belang van een goede classificatie ook wanneer keuzes van deelnemers begeleid worden met niet-bindend maatwerk zoals defaults. Bij niet-bindend maatwerk bestaat een correctiemogelijkheid waarbij een deelnemer zijn (beperkte) keuzevrijheid gebruikt om eventuele misclassificatie van de aanbieder te corrigeren. Ook bij (beperkte) keuzevrijheid moet de voorgeselecteerde standaardoptie zorgvuldig gekozen worden vanwege inertie bij deelnemers.

Als een premiestop wordt toegepast door volledig maatwerk (geen keuzevrijheid), bepaalt de pensioenuitvoerder de hoogte van de premie-inleg. Omdat de premie-inleg wordt ingehouden van het bruto salaris, weten veel deelnemers niet hoeveel premie ze betalen. Zonder keuzevrijheid bij het differentiëren rondom de premie-inleg blijven beoogde voordelen van keuzevrijheid zoals meer vertrouwen, betrokkenheid en waargenomen controle over pensioen dan ook achterwege.

Voor maatwerk als vorm van keuzebegeleiding is een belangrijke vraag hoe haalbaar het is om scherp onderscheid te maken tussen onderspaarders en overspaarders. De mogelijkheden en kosten om dit onderscheid correct te maken, bepalen hoe verstandig het is om in een nieuw pensioenstelsel premiedifferentiatie mogelijk te maken door middel van (bindend) maatwerk.

Bepalen of tijdelijk minder premie-inleg verstandig of onverstandig is

Een onderscheid tussen onderspaarders en overspaarders is nodig om te kunnen bepalen waar het omslagpunt ligt tussen de normatieve uitspraken ‘een tijdelijke premiestop is niet verstandig’ en ‘een tijdelijke premiestop is wel verstandig’. Mogelijk is er niet zozeer sprake van een omslagpunt maar van een omslaggebied. Het hanteren van een vervangingsratio is een hulpmiddel om onderscheid te maken tussen onderspaarders en overspaarders. Hieronder schetst de AFM een aantal overwegingen bij het gebruiken van een vervangingsratio. Ook andere hulpmiddelen zijn mogelijk, bijvoorbeeld bestedingsdoelen. Meer onderzoek naar hoe precies het omslagpunt bepaald moet worden, de haalbaarheid en uitvoeringskosten is nodig om onderspaarders en overspaarders te kunnen onderscheiden.

Samenstelling van de vervangingsratio

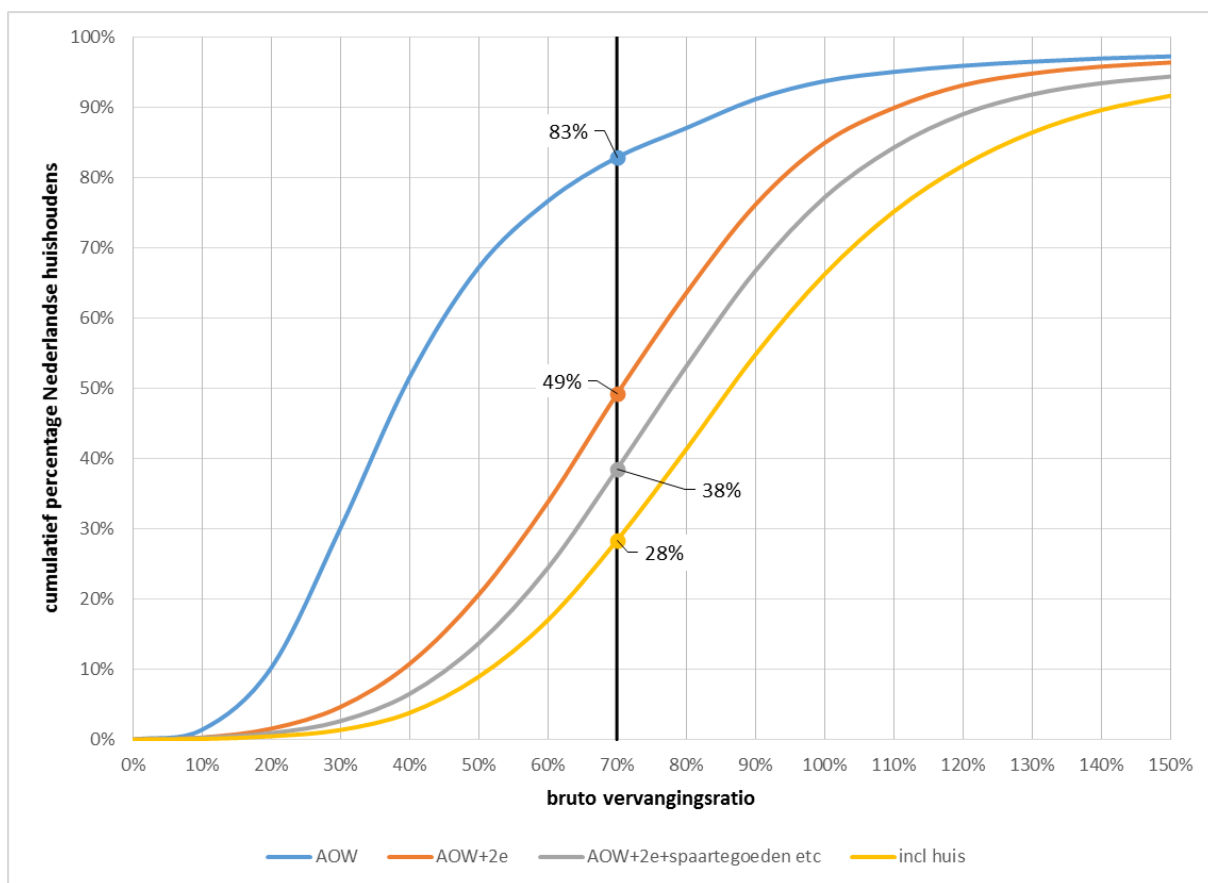
Vervangingsratio's kunnen op verschillende manieren worden berekend, en verschillende vermogensbestanddelen kunnen wel of geen onderdeel uitmaken van de vervangingsratio. Bijvoorbeeld de woningwaarde, opgebouwd vermogen in de woning, ander vermogen inclusief derde pijler pensioenproducten of een verwachte erfenis. Dit vraagt om keuzes. Ook over het referentie-inkomen moeten keuzes worden gemaakt; het inkomen op basis waarvan de vervangingsratio wordt berekend.

Hoogte van de vervangingsratio

Bij welke vervangingsratio – bijvoorbeeld bij 80% of 100% – er sprake is van oversparen of ondersparen is een normatieve keuze. Deelnemers met meer dan 100% netto vervangingsratio zouden, ook in een conservatief scenario, aangemerkt kunnen worden als overspaarders; deze mensen hebben na pensionering netto meer te besteden dan tijdens hun werkzame leven.

In onderstaande grafiek staat een cumulatieve verdeling van bruto vervangingsratio's (data afkomstig uit Knoef et al, 2017¹¹). Met deze grafiek kan voor iedere maat vervangingsratio (alleen AOW bijvoorbeeld, of inclusief huis) en gewenste hoogte van de vervangingsratio (bijvoorbeeld 80% of 100%) worden bepaald hoeveel Nederlandse huishoudens boven of onder die maat zitten. De keuzes die worden gemaakt over de samenstelling en hoogte van de vervangingsratio bepalen hoe groot de groep overspaarders en onderspaarders is. Dit zijn politieke keuzes waar de AFM geen uitspraak over doet.

¹¹ De cijfers voor een bruto vervangingsratio van 70% die in de grafiek staan, corresponderen met tabel 6, bovenste deel, rechterkolom

Vervangingsratio is een momentopname

Een probleem van het gebruiken van een vervangingsratio is dat het een momentopname is terwijl we weten dat bepaalde life-events grote invloed hebben op de vervangingsratio. Denk bijvoorbeeld aan een echtscheiding, arbeidsongeschiktheid of de keuze om in deeltijd te gaan werken. De kans op een dergelijk life-event en de impact daarvan wordt bij de berekening van een vervangingsratio niet meegenomen. Een deelnemer die kiest voor een tijdelijke premiestop van 5 jaar kan bijvoorbeeld na 1 jaar arbeidsongeschikt raken of een echtscheiding doormaken. Na een dergelijk life-event daalt de vervangingsratio en zou de keuze voor een tijdelijke premiestop teruggedraaid moeten worden.

Koopwoning als onderscheidend criterium

In de Perspectiefnota (SZW, 2016) wordt ook gesproken over het beperken van risico's van meer keuzevrijheid, door het pensioen te koppelen aan specifieke bestedingsdoelen. Bijvoorbeeld door een tijdelijke premiestop alleen toe te staan wanneer de pensioengelden gebruikt worden voor specifieke bestedingsdoelen, zoals de koopwoning.

In het consumentenonderzoek gaf een deel van de respondenten aan dat zij het extra inkomen als gevolg van een tijdelijke premiestop zouden willen gebruiken voor afbetaling van de koopwoning. Het hebben van een koopwoning is ook een belangrijke factor die bepaalt of iemand een overspaarder is. Het hebben van een koopwoning zou dan ook een criterium kunnen zijn dat bepaalt of een deelnemer tijdelijk de premie kan stopzetten. In Zwitserland is het bijvoorbeeld mogelijk om voorafgaand aan pensionering pensioengeld te onttrekken mits het wordt besteed

aan de koopwoning. Hierbij geldt wel dat bij verkoop van de woning de onttrokken pensioengelden weer terug naar de pensioenpot moeten (Queisser en Vittas, 2000). Het al dan niet hebben van een koopwoning is gemakkelijker vast te stellen dan de vervangingsratio, maar ook hier zien we een aantal uitvoeringsrisico's die nader verkend en onderzocht moeten worden.

- Het dient aantoonbaar te zijn dat er wordt afgelost op de hypotheek.
- Deelnemers lopen risico door beperkte risicospreiding omdat een groot deel van het vermogen zich in de woning bevindt.
- Daarnaast bestaat het risico dat het moeilijk of onmogelijk is de woning liquide te maken op het gewenste moment. Anderzijds zijn de lasten voor deelnemers met een afgeloste hypotheek lager en is het daadwerkelijk liquide maken van de woning wellicht niet noodzakelijk.
- Wellicht is een verplicht gesteld bestedingsdoel voor een premiestop niet nodig. Een groot deel van de respondenten geeft aan de pensioenpremie die ze niet inleggen te gebruiken voor de woning of aflossing op de hypotheek. In 2015 werd in het Verenigd Koninkrijk meer keuzevrijheid geïntroduceerd voor de uitkeringsfase. Uit een tussentijdse evaluatie van de FCA blijkt dat vooral de kleinere pensioenbedragen werden opgenomen. Bovendien investeert of spaart het merendeel van de deelnemers het bedrag opnieuw. Slechts een minderheid geeft het uit.

Kosten van differentiatie

Het aanbieden van differentiatie brengt ook (administratieve) kosten met zich mee. Het aanbieden van keuzevrijheid en/ of maatwerk is kostbaarder dan gestandaardiseerde oplossingen. Hogere kosten hebben een groot effect op pensioen; een kostenbesparing van 0,25 procentpunt kan bijvoorbeeld op termijn van 40 jaar leiden tot een circa 7,5% hoger pensioen (AFM, 2011). Ook de uitvoeringskosten moeten worden meegenomen om een realistisch beeld van potentiële welvaartswinst te krijgen. De eisen die worden gesteld aan wat een zorgvuldige classificering voor maatwerk is, zullen ook invloed hebben op de haalbaarheid van het introduceren van differentiatie ten aanzien van de inleg.

8. Literatuur

AFM (2011) Kosten pensioenfondsen verdienen meer aandacht <https://www.afm.nl/nl-nl/nieuws/2011/april/kosten-pensioenfondsen>

AFM (2015a) Naar een toekomstbestendig tweede-pijlerpensioen <https://www.afm.nl/~/profmedia/files/afm/2015/position-paper-pensioen.ashx>

AFM (2015b) Neem drempels weg opdat Nederlanders in actie komen voor hun pensioen <https://www.afm.nl/nl-nl/nieuws/2015/nov/rapport-pensioentekort>

Bakels, S., A. Joseph, N. Kortleve & T. Nijman (2017) Keuzemogelijkheden en maatwerk binnen pensioenregelingen. Netspar Design 74 - april 2017 <https://www.netspar.nl/assets/uploads/Netspar-Design-Paper-74-WEB.pdf>

Benartzi, S., & R.H. Thaler (2007) "Heuristics and Biases in Retirement Savings Behavior." *Journal of Economic Perspectives*, 21 (3): 81-104.

Bowman, L, (2003). "A matter of choice", *MoneyManagement.com.au*, 19 June

Erin Todd Bronchetti, Thomas S. Dee, David B. Huffman, and Ellen Magenheim (2013), When a Nudge Isn't Enough: Defaults and Saving Among Low-Income Tax Filers, *National Tax Journal*, 66:3, pp. 609-634. DOI: [dx.doi.org/10.17310/ntj.2013.3.04](https://doi.org/10.17310/ntj.2013.3.04)

Carroll, G., Choi, J.J., Laibson, D., Madrian, B., & Metrick, A. (2009). Optimal defaults and active decisions. *Quarterly Journal of Economics*, 124, 1639–1676.

Choi, J. J. (2015). Contributions to defined contribution pension plans. *Annual Review of Financial Economics*, 7, 161-178. <http://faculty.som.yale.edu/jameschoi/dcplans.pdf>

Choi, J.J., Laibson & Madrian (2005). Are Empowerment and Education Enough? Underdiversification in 401(k) Plans. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.609.776&rep=rep1&type=pdf>

Cronqvist, H., & Thaler, R. H. (2004). Design choices in privatized social-security systems: Learning from the Swedish experience. *The American Economic Review*, 94(2), 424-428.

De Cloe-Vos, J.C.C. & R.H.G.M. Cox (2017) Gedragseconomische aspecten bij de ontwikkeling, informatieverstrekking en distributie van financiële producten. *Tijdschrift voor Compliance* - juni 2017, 157-160

Dalen, H.P. van, & K. Henkens (2015) De dubbelhartige pensioendeelnemer - Over vertrouwen, keuzevrijheid en keuzes in pensioenopbouw, NEA Paper no. 58, Netspar, Tilburg. https://www.netspar.nl/assets/uploads/NEA_58_WEB.pdf

Dalen, H.P. van, & K. Henkens, "De vermeende zucht naar keuzevrijheid in pensioen", Me Judice, 29 maart 2016. <http://www.mejudice.nl/artikelen/detail/de-vermeende-zucht-naar-keuzevrijheid-in-pensioen>

Financial Conduct Authority (2017). Retirement Outcomes Review, Intermediate Report. <https://www.fca.org.uk/publication/market-studies/retirement-outcomes-review-interim-report.pdf>

Folmer, K., Lever, M., Ponds, E., Starink, B. & Westerhout, E. (2018) Effecten van meer keuzevrijheid bij pensioenuitkering. Netspar Design Paper 105 https://www.netspar.nl/assets/uploads/P20180910_DES105-WEB.pdf

Greifeneder, R., Scheibehenne, B., & Kleber, N. (2010). Less may be more when choosing is difficult: Choice complexity and too much choice. *Acta psychologica*, 133(1), 45-50.

Hedestrom, Svedsater en Garling (2007) Determinants of the use of heuristic choice rules in the Swedish premium pension scheme: An internet-based survey. *Journal of economic psychology* 28, 113-126.

Johnson, E. J., Shu, S. B., Dellaert, B. G., Fox, C., Goldstein, D. G., Häubl, G., ... & Wansink, B. (2012). Beyond nudges: Tools of a choice architecture. *Marketing Letters*, 23(2), 487-504.

Kahneman, D. (2003). Maps of bounded rationality: Psychology for behavioral economics. *The American economic review*, 93(5), 1449-1475.

Keller, Harlam, Loewenstein & Volpp (2011). Enhanced active choice: A new method to motivate behavior change. *Journal of Consumer Psychology* (21) 376-383.

Knoef, M.G., J. Been, K. Caminada, K. Goudswaard & J. Rhuggenaath (2017). De toereikendheid van pensioenopbouw na de crisis en pensioenhervormingen. Netspar Design paper 68 - februari 2017. <https://www.netspar.nl/assets/uploads/Netspar-Design-Paper-68-WEB.pdf>

Lecq, F. van der & De Haan, J. (2015). Keuzevrijheid en maatwerk in pensioenen. *ESB* 100, 13-16

Loewenstein, G., Sunstein, C. R., & Golman, R. (2014). Disclosure: Psychology changes everything. *Annu. Rev. Econ.* 2014. 6:391–419 doi:10.1146/annurev-economics-080213-041341

Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2007). Financial literacy and retirement planning: New evidence from the Rand American Life Panel.

Madrian, B. C., & Shea, D. F. (2001). The power of suggestion: Inertia in 401 (k) participation and savings behavior. *The Quarterly Journal of Economics*, 116(4), 1149-1187.

Meeren, G. van (2017) Onderzoek Risico-inschatting Pensioen. Erasmus Master Thesis

Mehlkopf, R., C van Ewijk, S. van den Bleeken & C. Hoet (2017) De waarde van maatwerk in pensioenen. Netspar brief 8, januari 2017
https://www.netspar.nl/assets/uploads/D20170127_Netspar_Brief_8-WEB.pdf

Pensioenfederatie (2016) *Wie het pensioenstelsel een beetje kent, vertrouwt het*. Onderzoek, in opdracht van de Pensioenfederatie uitgevoerd door Zegwaart Consultancy, Motivaction en de Erasmus Universiteit
<https://www.pensioenfederatie.nl/artikelen/actueel/2016/openbaar/mei/wie-het-pensioenstelsel-een-beetje-kent-vertrouwt-het>

Putten, M van, A. van der Schors, E. van Dijk & W. W. van Dijk (2016) Consumenteninertie in de keuze van contracten van dienstenmarkten. Onderzoek in opdracht van het Behavioural Insights Team van het Ministerie van Economische Zaken
<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/12/08/consumenteninertie-in-de-keuze-van-contracten-van-dienstenmarkten>

Queisser, M., & Vittas, D. (2000). The Swiss multi-pillar pension system: triumph of common sense? World Bank Policy Research Working Paper No. 2416.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=632487

Schwartz, B., Ward, A., Monterosso, J., Lyubomirsky, S., White, K., & Lehman, D. R. (2002). Maximizing versus satisficing: happiness is a matter of choice. *Journal of personality and social psychology*, 83(5), 1178.

Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) (2016). *Perspectiefnota Toekomst pensioenstelsel*. Gepubliceerd 8 juli 2016.
<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/07/08/kamerbrief-perspectiefnota-toekomst-pensioenstelsel>

Tapia, W. & J. Yermo (2007), "Implications of Behavioural Economics for Mandatory Individual Account Pension Systems", *OECD Working Papers on Insurance and Private Pensions*, No. 11, OECD Publishing. <http://www.oecd.org/finance/private-pensions/39368306.pdf>

Thaler, R. H., & Benartzi, S. (2004). Save more tomorrow™: Using behavioral economics to increase employee saving. *Journal of Political Economy*, 112(S1), S164-S187.

Vonken, J. & E. Iking (2016) Neuromarketing: hoe ons onderbewuste over pensioen denkt. P.27-39 in A.E.Bronner et al. (red.), *Ontwikkelingen in het marktonderzoek: Jaarboek MarktOnderzoekAssociatie*, dl. 41, 2016. Haarlem: SpaarenHout http://moa04.artoo.nl/cloud-moaweb-images/images/bestanden/pdf/Jaarboeken_MOA/Marktonderzoek_2016_H2.pdf

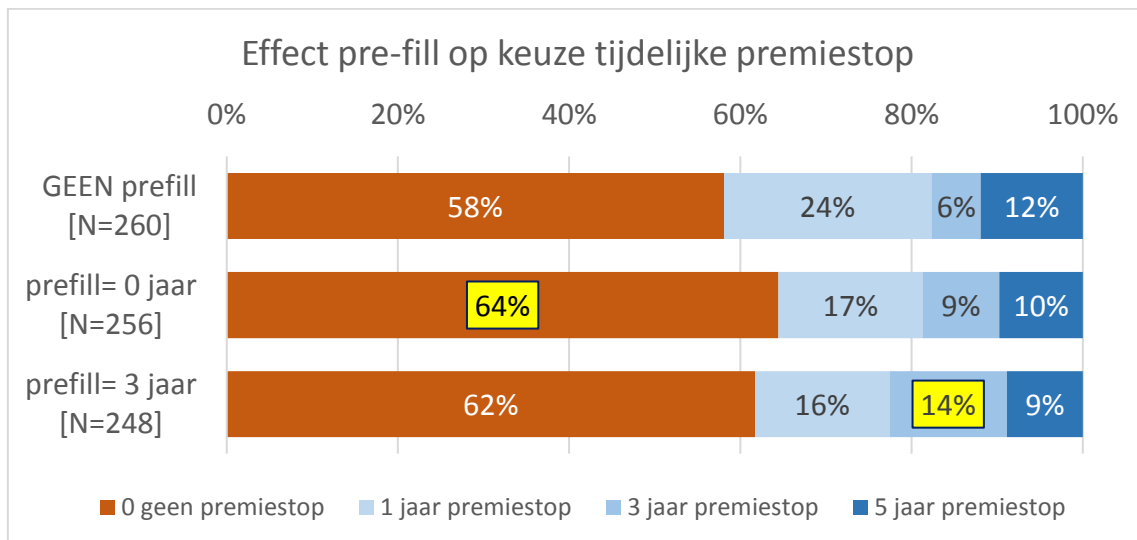
Weaver, R.K. (2005) Social Security Smörgåsbord? Lessons from Sweden's Individual Pension Accounts <https://www.brookings.edu/research/social-security-smorgasbord-lessons-from-swedens-individual-pension-accounts/>

9. Appendix - Lichte sturing keuze tijdelijke pensioenpremie door voorinvullen

In een groter consumentenonderzoek naar de behoefte aan een tijdelijke stop in pensioenpremie-inleg, is het effect van een vooringevulde keuze (default) onderzocht. Respondenten kregen een korte uitleg te lezen met daarin ook voor hun relevante bedragen als consequentie van een tijdelijke stop: nu meer inkomen, maar later minder pensioeninkomen. Getoonde bedragen waren afgestemd op inkomen en leeftijd. Een respondent kon kiezen voor geen premiestop, of een premiestop van één, drie, of vijf jaar. Bij de groep zonder prefill was nog geen enkele optie al aangevinkt. Bij een andere groep van ongeveer 250 respondenten was de optie “geen premiestop” al gekozen, maar kon de respondent daar makkelijk van afwijken. Bij de derde groep was al de optie “3 jaar pensioen” al vooringevuld.

In de groep zonder sturing in de antwoord categorieën koos 58 procent voor geen premiestop (Figuur). Wanneer geen premiestop als vooringevuld was, koos 64 procent voor geen premiestop. Ook de vooringevulde keuze voor 3 jaar premiestop werd relatief vaker gekozen dan in de andere groepen; 14 procent ging mee met deze keuze, tegen minder dan 10 procent in de andere groepen.

Van een vooringevulde keuze gaat wel een beperkte sturende werking uit, maar alleen de manier van vormgeven van de keuze op zichzelf lijkt onvoldoende krachtig om kwetsbare deelnemers te behoeden voor de grote potentiële nadelige effecten van een foutieve beslissing. De standaardoptie, de vooringevulde optie, heeft wel een klein sturend effect (maximaal 5 %-punten), maar is niet ingrijpend genoeg om onjuiste keuzes te voorkomen.

Invloed van de default op de keuze voor een tijdelijke premiestop.

Autoriteit Financiële Markten
T 020 797 2000 | F 020 797 3800
Postbus 11723 | 1001 GS Amsterdam
www.afm.nl

De tekst is met zorg samengesteld en is informatief van aard. U kunt er geen rechten aan ontlennen. Door besluiten op nationaal en internationaal niveau is het mogelijk dat de tekst niet langer actueel is wanneer u deze leest. De Autoriteit Financiële Markten (AFM) is niet aansprakelijk voor de eventuele gevolgen – zoals bijvoorbeeld geleden verlies of gederfde winst – ontstaan door acties ondernomen naar aanleiding van deze tekst.